

Sovětském svazu, Polsku i jiných socialistických zemích, a že otevře nové možnosti rozvoje vědy a odstraní nastalé disproporce a škody. Jednání ÚV KSČ o vědecko-technickém rozvoji se zabývalo jen malou částí problematiky, jež může mít okamžitý dopad, nemůže však být dostatečně účinnou ani ve svém omezeném okruhu, bez řešení problémů celé základní struktury vědy, na některé z nichž jsem se pokusil ukázat, a zvláště bez toho, že vědě budou opět vytvořeny podmínky pro skutečnou tvůrčí práci.

Vážení soudruzi,

pokusil jsem se ve svém dopise shrnout nejzávažnější skutečnosti ohrožující rozvoj naší vědy. Jsem přesvědčen, že jste si jich sami plně vědomí. Přesto jsem se rozhodl, že jako komunista nemohu mlčet o nich právě nyní, kdy se na jedné straně připravují

směrnice pro šestou pětiletku; na druhé straně pak četné projevy při příležitosti oslav třicátého výročí osvobození naší země Sovětskou armádou konstatovaly, že v podstatě byl u nás konsolidační proces ukončen. Domnívám se proto, že je nyní naléhavou povinností presidia ČSAV, aby se vši svojí autoritou zasadilo o to, aby na úseku vědy byly uskutečněny normální poměry, které by umožnily všem vědcům, aby svými silami znalostmi i zkušenostmi opět mohli přispívat ke zdravému a intenzivnímu rozvoji naší vědy ve prospěch dalšího vývoje socialismu v naší zemi.

V Praze, dne 25. června 1975.

Akademik Ivan MÁLEK
Laureát Mezinárodní Leninovy
ceny míru

Hledat řešení

(Z knihy Zdeňka Mlynáře)

Psalí jsme již o významné práci Dr. Zdeňka Mlynáře, v roce 1968 tajemníka ÚV KSČ a člena předsednictva strany (Listy, č. 6, srpen 1975). Až dosud neuveřejněná, vyvolala velkou pozornost světového tisku a se zájmem se očekává její vydání ve světových jazycích, které se připravuje. Autorovi, který rukopis této práce poslal na vědomí také vedení KSČ vyneslo jeho vystoupení útoky v tisku a rozhlase, vyšetřování policií a sledování.

Názory na práci Zdeňka Mlynáře se jistě budou velmi různit, ale v tom je právě její velká přednost, že dává nový podnět k diskusi o naší velké zkušenosti a tím i východiscích z dnešní situace.

Nakladatelství INDEX spolu s LISTY vydávají — bez vědomí autora — v těchto dnech práci Zdeňka Mlynáře jako samostatnou publikaci pod titulem "Československý pokus o reformu 1968 — Analýza jeho teorie a praxe" jako č. 1 nové řady "Doba". Vzhledem k nadcházející konferenci evropských komunistických stran uveřejňujeme výňatek z této práce, kterou si zájemci mohou objednat v nakladatelství Index ⁽¹⁾.

Postoj oficiálního vedení politické reformy z roku 1968 ovšem také nutně svědčí o tom, že československá reforma nebyla snahou o rozvíjení koncepcí tzv. "národního komunismu", jak se to obvykle nazývá zejména v nekomunistické publicistice. Myslím, že v koncepcích a logice tohoto tzv. "národního komunismu" v pojetí této publicistiky není vůbec východisko pro potřebnou změnu poměrů v celém mezinárodním komunistickém hnutí, ve vztazích mezi jednotlivými stranami i socialistickými státy. Je to logika, která celkové potřebě hnutí nadřazuje jiný cíl: získat co nejvýhodnější politické podmínky pro jednotlivou stranu (zemi), aby se pokusila realizovat svou (třeba i z hlediska celkového hnutí oprávněnou, leč tímto hnutím v tomto světle nepochopenou) vývojovou koncepcí. V praktické politice je to zřejmě cesta snažšího úspěchu; není bez významu

ani pro celkový pozitivní vývoj ve hnutí — neboť čím více takovýchto úspěšných pokusů, tím výrazněji se prakticky jeví i celková potřeba změn. Zároveň však má praktický pohyb ve hnutí tímto směrem i celou řadu negativních stránek: zachovává beze změny a obchází mlčením základní problém — správnost či nesprávnost převládající logiky ve hnutí, falešné logiky vztahů mezi "obecnými" a "specifickými" zákonitostmi vývoje socialismu. Aby tato koncepce dosáhla prakticky větší úspěchy, snaží se "nedráždit" tím, že by otevřeně a marxisticky kritizovala převládající koncepci, jen ji v praxi politického handrkování "sídlí", vymáhá si pro sebe různé ústupky a tolerance. Kdyby se podobný postup měl uplatnit jako zásada ve hnutí vůbec, nutně by musil vést k jeho dezintegraci a rozkladu: neboť možnost "národního komunismu" je dána jen potud,

⁽¹⁾ Index, Postfach 411511,5 Köln 41, BRD.

pokud je jeho úspěch výjimkou. Kdyby se stal pravidlem, došlo by k dezintegraci, neboť tento přístup postrádá vlastní pozitivní základnu integrace, je jen využíváním trhlin, jež vznikají v důsledku dosavadní, nevyhovující základny integrace. Kdo akceptuje takový přístup, nutně se musí dostat do situací, kdy i v praktické politice je často nucen nejenom málo přispívat, ale občas i reálně brzdit snahy o celkové řešení problému v mezinárodním komunistickém hnutí, neboť jeho jednostrannému zájmu i taktice nakonec spíše vyhovuje (a to hlavně pro momentální různé politické kalkulace) dosavadní stav, v jehož "mezerách" se svou politikou "přizívuje".

Politické vedení československé reformy v roce 1968 vycházelo ze zásady, že integrační tendence ve hnutí, zejména pak ve společenství evropských socialistických států jsou nutným, pro cíle hnutí pozitivním jevem. Vycházelo i z přesvědčení, že postavení SSSR jako hlavní politické síly, jeho faktické posílení v politicko-mocenských vztazích ve světě, odpovídá zájmům celku hnutí i jeho jednotlivých složek. Vycházelo však zároveň z názoru, že i v SSSR se společnost a socialismus nutně vyvíjejí, že i ve vzájemných vztazích mezi socialistickými státy a stranami v komunistickém hnutí bude probíhat další vývoj. V jakém asi směru — o tom jsem už dosti obsáhle hovořil. Osud tohoto vedení však zároveň svědčí o tom, že svou politickou linií nebylo schopno v mezinárodním kontextu československé reformy roku 1968 úspěšně realizovat: bylo samo nepřipravené a nejednotné v těchto otázkách a síly na obou stranách konfliktu byly příliš nerovné. Myslím však, že z hlediska mezinárodního komunistického hnutí nezavdalo důvod k tomu, aby bylo uznáno za skupinu protiinternacionalisticky smýšlejících či jednajících lidí, za nějakou "agenturu" ať už "nacionalismu" nebo různého druhu "revizionismu" *.

Souběhem všech těchto okolností vznikla podle mého názoru v souvislosti s Československem situace, která je z hlediska mezinárodního komunistického hnutí značně rozporná: na jedné straně ani po létech neexistuje zpětná analýza podstaty a praktického vývoje politické reformy z roku 1968, která by mohla ukázat nejenom omyly a chyby z minulosti, nýbrž i velmi škodlivé stránky současného stavu "konzolidace poměrů v ČSSR a mohla tak i ovlivnit další vývoj problému: na druhé straně však nebyla tímto hnutím jednoznačně a výslovně přijata ani ona falešná alternativa, na níž se všechno v praktické politice již šest let v Československu buduje: není žádného jiného dokumentu, který by tuto alternativu a její logiku posvě-

*) Pokud jde o přímé výpady proti lidem z okruhu politického vedení reformy roku 1968 v ČSSR v tomto směru, zůstávají prakticky i v tisku většiny socialistických zemí Varšavské smlouvy již dlouho omezeny nanejvýš na re-

coval jako bezvýhradně správnou, kromě tzv. "Poučení z krizového vývoje..." jež bylo vypracováno a přijato v KSČ. Mezinárodní komunistické hnutí tak ve skutečnosti řeší problém tím, že toleruje názor, podle něhož vývoj od srpna 1968 je vlastně výlučně vnitřní záležitostí Československa a kdy tedy podle zásad "suverenních" stran nechť si o něm bezvýhradně rozhoduje KSČ (změněná čístkou v roce 1970 tak, že se stala politickou silou s jinými proporcemi politických tendencí, než byly ty, které před tím organicky po třicet let narůstaly a rozvíjely se). Mlčky je přezírán zjevný rozpor: proč před srpnem 1968, před mocenským zásahem pěti dalších socialistických zemí, nebyl vnitropolitický vývoj jenom vnitřní záležitostí ČSSR, a proč se jí tak jednoznačně stal právě poté, co do něho nesporně velmi vlivně zasáhly i jiné státy a strany? Proč alespoň těchto pět stran, které se cítily povolány hodnotit vývoj v roce 1968 několika kolektivně vypracovanými dokumenty (dopisy apod.), nepocítilo stejnou potřebu třeba i po roce 1970? Nebo z toho lze automaticky vyvozovat, že takové postupy "konzolidační" politiky v ČSSR, jako je represe vůči třetině strany, jako je nevyřešení žádného z vážných společenských rozporů například i v ekonomické sféře ve srovnání s rokem 1967 apod. — že to všechno je zároveň v úplném souladu s názory na optimální vývoj socialismu ve stranách pěti zemí Varšavské smlouvy?

Myslím, že takový názor lze sotva dovolit. Koneckonců dnes už i to, co bylo obsahem tzv. "moskevského protokolu", tj. dokumentu o jednání představitelů ÚV KSSS a ÚV KSČ po vstupu vojsk pěti zemí do Československa v srpnu 1968, by sotva mohlo být publikováno v ČSSR dnešních dnů, neboť tato politická platforma by z hlediska dnešních kritérií konzolidační politiky vyznívala jako "revizionistický" dokument. Tam totiž nejenom že nebylo náznaku myšlenky, podle

produkcí výplodů pražské "konzolidační" propagandy (která se ovšem v tomto směru neustále činí, udržujíc tak často v obecném povědomí i jména lidí, s nimiž většina společnosti stále pozitivně spojuje politický vývoj v roce 1968). Je také charakteristické, že zatímco československý tisk nesměl dodnes vůbec ani jen zveřejnit faktickou zprávu o úmrtí Josefa Smrkovského (jehož celý život byl spjat s politickou prací KSČ), byl to právě komunistický tisk v Itálii, kde byly zveřejněny nejen politické nekrology objektivního obsahu, ale i kondolenční dopis A. Dubčeka vdově K. Smrkovské: tento dopis politika samozřejmě měl i politický obsah. Avšak jen československý tisk reagoval (byl s mnohaměsíčním zpožděním) výpadem proti A. Dubčekovi, jehož "dopisy", které "byly zveřejněny na Západě", jenom nahrály "reakci a světovému imperialismu"; čs. tisk nemohl ovšem ani uvést, o jaký dopis jde, neboť tím by se prozradila skutečnost, jež je pravděpodobně považována za státní tajemství, že totiž zemřel Josef Smrkovský.

kteřé by vůli vedení KSSS měla odpovídat taková akce, jako byla stranická čistka v KSČ roku 1970 a po ní následující existenční represe proti téměř půl milionu komunistů (vzato s rodinami nejméně proti 1,5 milionu lidem, tj. proti 10 % obyvatelstva); tam bylo výslovně zakotveno, že zásady polednové politiky nejsou příčinou konfliktu, že ekonomická reforma (dnes "revizionistická šikovština" apod.) není odsuzována, ale podporována atd.) *).

**) Není na škodu připomenout, jak hodnotil výsledek moskevských jednání i další perspektivu reformy G. Husák po návratu z Moskvy v srpnu 1968 ve svém projevu na sjezdu KSS, kdy byl pak zvolen prvním tajemníkem ÚV KSSS namísto V. Bilaka: "Sú dnes pochybnosti, či nezradzame alebo nezradíme cestu, na ktorú sme sa dali v januári tohto roku, či sa nerútíme nejako do päťdesiatych rokov, do nejakých kultov a represálií, či sa nechystáme na krok späť vo vývoji našej strany, našich národov. To, čo sa u nás dialo od januára, bolo v širokom smysle revoltou proti všetkým tým deformáciám, prechmatom, proti všetkému, čo v ľuďoch, v ich svedomí a rozume narážalo na nepochopenie alebo aj na odpor. išlo o očistenie myšlienky socializmu, komunizmu, marxizmu. . . . Hľadali sme za tých osem mesiacov, ako tieto myšlienky realizovať. Tých osem mesiacov vo vývoji našej strany a našich národov je veľké a svetlé obdobie. . . . Všetko to pozitívne, čo sa od januárového pléna tohto roku cez ostatné pléna ÚV KSČ a náš akčný program k nám, do našej verejnosti, do našich rozumov dostalo, to všetko chceme uchovať, chceme to prehĺbovať a chceme to znovu do našej spoločnosti presadzovať. . . . Dostali sme sa bez našej viny do položenia, že územie československého štátu obsadili armády piatich spriatelovaných štátov. . . . O ktoré základné otázky išlo? išlo o návrat ľudí, ktorých z nášho územia odviezli. Vrátili sa? Vrátili sa všetci bez výnimky do svojich funkcií. . . . išlo o odchod vojsk piatich socialistických štátov z nášho územia. Jasná dohoda hovorí, že tieto vojská majú odísť postupne, ako sa bude situácia konzolidovať. . . . Viem, že situácia nie je ľahká a nebude ľahká pár mesiacov. . . . Je teda pred námi zásadné rozhodnutie, ku ktorému sa tento zjazd musí vyjadril: alebo prijať koncepciu súdruha Dubčeka, prezidenta Svobodu, Černíka, a ja plne súhlasím s Dubčekom a ostatnými vedúcimi súdruhmi, že východiskom z dnešnej situácie je na základe uzavretej dohody ist smerom normalizácie nášho života. . . . Takže tak stojí otázka: alebo pevne podporiť, stať za Dubčekom a ostatnými, alebo im vysloviť nedoveru, nieť tretej cesty. . . . A potom treba hľadať tú ďalšiu garnituru, ktorá bude ochotná ísť inou cestou. Sú to tvrdé slová, ale je to úplne otázka dovery, i pre mňa osobne. Ja stojím plne za Dubčekovou koncepciou, bol som pri jej tvorbe, ja ho budem plne podporovať, alebo s ním budem stáť, alebo odídem. Musíme sa teda v tejto veci rozhodnúť. (potlesk)" (bratislavská "Pravda", 29.8.1968).*

V podstatě vnitropoliticky odpovídala obsahu tohoto "moskevského protokolu" rezoluce pléna ÚV KSČ z listopadu 1968, která sice stavěla průběh politické reformy (linie Akčního programu KSČ) do nových mezí, daných změněnými podmínkami po srpnu 1968, avšak tuto linii nelikvidovala, nenahradila ji jinou, jejímž podstatným rysem je program proti všem komunistům, kteří ji postupně ve straně promýšleli, vytvářeli i prakticky realizovali. Nejsem osobně přesvědčen o tom, že by vnitropolitický vývoj v ČSSR, popření politické platformy této rezoluce ÚV KSČ a vytvoření zcela kvalitativně odlišné, dnešní "konzolidační" linie, bylo výsledkem jenom či převážně tlaku zvenčí, se strany zemí "pětky" Varšavské smlouvy. Spíše to bylo výsledkem stavu, kdy tyto země vytvořily vojenským řešením rozporu o československou reformu poměry, jež je samy dále nutily opírat se o takové síly v KSČ, které obrátily nakonec vývoj směrem, který si v zemích "pětky" původně nepředstavovali jako nějaký "žádoucí" vývoj. Těmto silám pak byla náhle dána nebývalá míra "suverenity a samostatnosti", jejich sektářské extremistické postupy se náhle staly výhradně "vnitřní záležitostí" a jim byla vydána napospas jak KSČ, tak československý lid, ekonomika a kultura této země.

Tou měrou, jakou uznávám, že ostatní socialistické země i strany měly v roce 1968 právo hodnotit náš vývoj a i do něj zasahovat (v jakém smyslu, to je dostatečně zřejmé z předchozího výkladu), musím však zároveň trvat i na tom, že také potom, že i dnes mají takové právo a jistém smyslu dokonce povinnost, neboť poměry po srpnu 1968 samy na rozdíl od poměrů před srpnem přímo a v rozhodné míře spoluvytvářely.

Myslím, že i dnes je vývoj socialismu u nás nutně v mezinárodním kontextu, a že z tohoto hlediska opět objektivně, nezávisle na vůli a chytění dnešního vedení KSČ, vstupuje vnitropolitický vývoj do stejně neodvratných souvislostí s mezinárodními problémy jako v roce 1968. Nemůže být sporu o tom, že navenek nepronikne dnes vůbec nic, co by nasvědčovalo rozporům mezi oficiálními názory vedení KSČ a vedení ostatních pěti zemí Varšavské smlouvy. Myslím však, že to nemohou ani politická vedení těchto zemí, ani celé mezinárodní komunistické hnutí hodnotit jako skutečnost zbavenou vůbec podobných rozporů. Sám pohled na realitu už při zběžném pozorování vykazuje podstatné rozdíly stavu v dnešní ČSSR a v samotných zemích "pětky": v žádné z těchto zemí neexistuje stav, kdy by se prováděly byt i jen poněkud srovnatelné represe vůči takovému počtu komunistů jako jsou již po léta prováděné (a občas stále znovu vyhrocované) represe proti třetině členské masy KSČ; v žádné z těchto zemí neexistuje stav, kdy by podmínky pro skutečné společenské působení strany byly tak zdecimovány, jako v dnešní ČSSR (kde je to vše kompenzováno jen schopností mechanismu mocenskoadministrativního dozoru a

regulace potlačit projev skutečného stavu rozporu); nikde v sousedních zemích se nevyvíjí ekonomika již po dobu delší než pět let v podstatě na tom základě, aby se vše podřídilo hledisku, jak krátkodobě překlenout perspektivně neodvratné rozpory a potíže, jak krátkodobým politickým hlediskům podříditi takové pohyby ekonomiky, jako je investiční rozvoj, rozvoj technické základny a celkové efektivity struktury národního hospodářství kvality a úrovně řízení, atd.: za podobných podmínek se dříve či později nutně musí začít projevovat rozpor tohoto postupu s vlastními integračními zájmy zemí RVHP, neboť československá ekonomika bude v této integraci hrát stále méně efektivní úlohu vzhledem ke svým historicky daným možnostem a potenciám, jež se ovšem při tomto druhu ekonomického řízení nemohou uplatnit; v žádné sousední socialistické zemi neexistují takové podmínky omezující vědu a kulturu, jako jsou podmínky dnešní ČSSR, charakterizované metodami a formami dozoru i omezování těchto aktivit způsobem i metodami, jež byly v zemích "pětky" postupně již od padesátých let opuštěny; konečně také v žádné ze zemí "pětky" nebudí pod povrchem oficiálně udržovaného zdání "ideologické konformity" takový rozklad reálného působení všech základních hodnot socialistické ideologie jako v "konzolidované" ČSSR, kde reálnými oporami moci se místo přesvědčení stále výrazněji stávají hmotné preference (i ve formách korupce), kde oficiální politika jako svůj nechtěný výsledek přímo plodí a posiluje antisověťismus atd.

Samozřejmě, že i takový stav a vyvoj jsou možné: nejsou však nejen optimální, ale jsou škodlivé pro socialismus jak v Československu, tak v mezinárodním měřítku. Je také možné, aby strany v pěti zemích Varšavské smlouvy, které spoluvytvářely posrpnovou realitu v ČSSR, nadále stejně nečinně přihlížely tomuto vývoji a akceptovaly podivnou pozici, že jde výlučně o "vnitřní záležitosti" ČSSR a KSČ. Je také možné, aby k tomu stejně přihlíželo i celé společenství evropských socialistických zemí. Pro ty složky mezinárodního komunistického hnutí, které kriticky usilují o změnu převládajících poměrů ve hnutí, by ovšem mělo být zvláště poučné to, jak také lze politicky využít zásad "suverenity stran" a nevměšování se do jejich "vnitřních záležitostí", jestliže se věci posuzují jenom z hlediska těchto formálních principů vztahů mezi komunistickými stranami a socialistickými státy.

Je to všechno tak možné, ale povede to ke stavu, kdy se jednou při bilanci v položce ztrát celého komunistického hnutí ukáže zbytečně mnohem více, než by bylo nutné. Snad se může zdát, že v prakticko-politickém smyslu je už nyní nemožné udělat "obrat" v politickém přístupu k "československému problému". Avšak v právě v praktické politice není téměř žádný obrat nikdy vyloučen, a v samotné sovětské politice by se našly příklady, jak se i mnohem obtížnější problémy

daly nakonec obratem politiky přece jen vyřešit. V případě Československa by totiž takový obrat nebyl nikterak zvláště obtížný a vyžadoval by především několik kroků: — zastavit politickým vlivem ostatních — především již vládnoucích — komunistických stran tendenci, která se v "konzolidační" politice ani po šesti letech od roku 1968 nedokázala vymanit z toho, aby jako rozhodující hledisko celé politiky kladla falešnou, neprokazatelnou alternativu "kontrarevoluce nebo zájmy socialismu", aby z ní stále znovu a znovu dovozovala hlavní kritérium ve všech oblastech společenského řízení; přimět politickým vlivem těchto stran politické vedení KSČ k tomu, aby skutečně normalizovalo vnitropolitické poměry na úrovni srovnatelné s ostatními evropskými socialistickými státy v současné době;

— provést v mezinárodním komunistickém hnutí jako organickou součást právě hnutí při řešení jak minulých, tak aktuálních širších problémů a rozporů v politice i teorii celkového komunistického hnutí potřebnou analýzu zkušeností z vývoje, který vedl jak ke vzniku, tak k pokusu o realizaci i k potlačení politické reformy v ČSSR z roku 1968.

Mezinárodní komunistické hnutí má možnost samo najít potřebné organizační formy a konkrétní způsob, jakým co nejlépe uskutečnit tyto potřebné kroky, zajišťující pro další vývoj v Československu nutný politický prostor. Snad tu není ani třeba nějakých zvláštních organizačních forem nad rámec již uplatňovaných regionálních konzultací a porad komunistických stran (v tomto případě stran zemí socialistického společenství, případně evropských komunistických stran) a světových konferencí mezinárodního komunistického hnutí.

Myslím, že v průběhu jediného roku by bylo možno vytvořit stav, který by znemožnil další již opravdu zhoubné rozvíjení doslova revanšistického politického kursu proti politické reformě v ČSSR z roku 1968. Všechny i velmi důležité konkrétní problémy — zejména otázka obnovení organické společenské základny KSČ (jejíž součástí je i problém návratu do řad strany těch komunistů, kteří by aktivně a dobrovolně akceptovali platformu, k níž by se politicky dospělo v důsledku uvedeného postupu v mezinárodním komunistickém hnutí) by musely být samozřejmě řešeny zásadně na bázi nového pochopení celého rozporu, který vytvořila československá politická reforma v mezinárodním komunistickém hnutí v roce 1968. Myslím, že opačný přístup (tj. náprava jednotlivostí bez celkového přehodnocení) — byť právě ten je v prakticko-politických obrazech obvyklejší — by tu nemohl být východiskem: věci byly příliš vyhoceny a příliš dlouho se z falešných, konfliktně vyhocených alternativ vycházelo v praktické politice.

Je jen logické, že z událostí, jímž byl už jednou přiznán tak velký mezinárodní význam, jako československé reformě z roku 1968, by mělo vzniknout v mezinárodním komunistickém hnutí otevřeně formulo-

vané a tímto hnutím opravdu přijaté poučení. Českoslovenští komunisté opravdu v roce 1968 politicky nezvládli úkol, aby se o řešení těchto otázek sami iniciativně a včas pokusili. Dnes to nemohou už být z povahy věci samé oni, kdo vykonají v mezinárodním komunistickém hnutí rozhodující kus práce v tomto směru: neboť falešná alternativa je rozdělena na dvě skupiny — s legitimací KSČ a bez ní — jež byly po léta provozovány "konzolidační" politikou obě vehnány do situace, v níž by mohli k věci dnes přispět spíše vyhocenými konfliktními platformami než společným marxistickým rozbořením minulé i dnešní situace. Pokud tedy vůbec má k pokusu o řešení problému

v mezinárodním komunistickém hnutí dojít, pak rozhodující kus politické práce případně zřejmě jiným komunistickým stranám: neměl by je v tom zdržovat ani strach před podobným, věci zase "komplikačním" krokem, ani formalistické pojetí zásady "nevměšování do vnitřních záležitostí" jiných stran (neboť nejde o takovou jen "vnitřní záležitost" právě proto, že o ni ve skutečnosti nešlo ani v roce 1968).

Je, jak už řečeno, samozřejmě možné nejít touto cestou. Není však nejmenšího důvodu předpokládat, že se to v budoucnosti neprojeví ne-li jako vysloveně škodlivé, tedy alespoň jako rozhodně neoptimální pro zájmy celého mezinárodního komunistického hnutí.

SOLŽENICYNOVY MEMOÁRY

Před několika měsíci vyšly v Paříži — rusky a francouzsky literární paměti Alexandra Solženicyna pod názvem Bodalo tele dub (Bodalsja teljonoks dubom). V jedné z kapitol popisuje A. I. Solženicyn, jak prožíval 21. srpen 1968 a jak na okupaci Československa reagovali jeho přátelé, patřící k výkvětu ruské inteligence. Je nelitostný k sobě i ke svým přátelům a dělí se i se svými nejvnitřnějšími pocity, vnitřním bojem, rozpaky, taktizováním a kapitulací. Jak jsme již několikrát poznamenali, naše úcta k Solženicynovi jako velkému spisovateli a statečnému člo- věku neznamena vždy absolutní souhlas s jeho politickými názory, jak je vyjádřil ve svém "Dopisu vůdcům SSSR" nebo v jeho projevech v Americe a jinde. Jeho hlas však patří k proudu nové ruské kultury, která přehodnocuje kriticky celou minulost této země a k hlasu nové sovětské opozice, k něž patřil i Solženicynovi kritikové akademik Sacharov nebo historik Medvěděv a stovky dalších, kteří otvírají cestu k novým, rovnoprávným a skutečně přátelským vztahům mezi národy naší republiky a SSSR.

Ačkoliv A. I. Solženicyn zatím nedovolil uveřejňovat žádné úryvky ze své poslední knihy, učinil v tomto případě pro české čtenáře výjimku a dovolil redakci Listů uvedený výňatek uveřejnit.

Alexander Solženicyn:

Nebýt Československa...

Ze dne na den, v podzimních měsících, měly vyjít v hlavních světových řečích moje dva romány. Po štvánici na Pasternaka, po procesu se Šiňavským a Danielem měl bych se podle všech pravidel přikrčit a s přimhouřenými očima očekávat dvojité úder za tuto moji drzou dubletu. Ale ne, nastaly jiné časy — tolik nás krotili, tolik nás zamřížovávali, a čas plynul stále svobodněji a šíř! Nebyla to přece moje lidská hlava, která si ty všechny cesty a cestičky mých dopisů a knih vymyslela, a zcela jistě to nebyl můj štít, který je ochraňoval.

Šťastnější léto než toto si ani nelze představit — s tak lehkým srdcem a tak rychle jsem dopisoval román. Bylo by to nejšťastnější léto, nebýt — Československa...

Měl jsem zato, že naši nejsou úplní šilenci a myslel jsem si, že se do okupace nepustí. Ve sta metrech od mého domku se dennodenně ve dne i v noci řítily na jih tanky, nákladáky,

technická vozidla — a já jsem si pořád myslel, že naši jen straší, že jsou to manévry. Oni ale *vkročili* a úspěšně rozdrtili. Tudiž podle pojmů dvacátého století dokázali že *měli pravdu*.

Tyto dny — 21. a 22. srpen — byly pro mne klíčové. Ne, neschovávejme se za fatum: hlavní směr svého života si přece jenom volíme sami. V oněch dnech jsem si svůj osud znovu volil. Srdce si žádalo jen jedno — napsat stručně, pozmeniv Gercenova slova: *stydno být sovětským! — je to hanba být sovětským občanem!* V těchto málo slovech je celý závěr z Československa, ba, závěr z celých našich padesáti let! Hned také byla na papíře. Chodidla mě páčila — jen běžet, jen se rozjet. Už jsem dokonce roztáčel motor.

Uvažoval jsme takhle: různí významní mužové, jako akademik Kapica, jako Šostakovič, hledají stále setkání se mnou, zvou mne k sobě, ucházejí se o mne, ale mně tato třpytivá, nehluboká, k ničemu nevedoucí salonní chu-